

QISHLOQ XO‘JALIGI TERMINLARI ASOSIDA YASALGAN TROPLAR VA ULARNING BADIY MATNDAGI FUNKSIYALARI

Maxmudova Dilafruz Alijonovna¹,

M.Ikromiddinova²,

M.Ilxomova³,

S.Ismoilova⁴,

R.Chinpo‘latova⁵,

M.Karimova⁶.

Qo‘qon davlat universiteti o‘qituvchisi¹, Qo‘qon davlat universiteti talabasi², Qo‘qon davlat universiteti o‘qituvchisi³, Qo‘qon davlat universiteti o‘qituvchisi⁴, Qo‘qon davlat universiteti o‘qituvchisi⁵, Qo‘qon davlat universiteti o‘qituvchisi⁶.

Annotatsiya:

Ushbu maqolada qishloq xo‘jaligi terminlari asosida yaratilgan troplarning badiiy matnlardagi semantik imkoniyatlari va ularning lingvopoetik funksiyasi tahlil qilinadi. Troplarning metafora, metonimiya, sinekdoxa kabi turlarida qishloq xo‘jaligi sohasiga oid terminlar qanday estetik yuklamaga ega bo‘lishi ko‘rsatib beriladi.

Kalit so‘zlar: trop, qishloq xo‘jaligi, metafora, metonimiya, badiiy til, termin, lingvopoetika. Badiiy matn badiiy-estetik butunlik sifatida nihoyatda murakkab, serqatlam hodisa bo‘lib undagi ifodalangan asosiy mazmunni tushunish, anglash shunchaki ish emas, balki ancha qiyin va murakkab ijodiy jarayondir.

Badiiy matnda qo‘llangan qishloq xo‘jaligi terminlari ijodkorning badiiy tafakkuri bilan bog‘liq holda metaforik ko‘chim vazifasida yoki o‘xshatishli qurilmalar tarkibida kelib, lingvopoetik maqsadni amalga oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Boshqacha qilib aytganda, hech qanday termin alohida olinganda lingvopoetik qimmatga ega emas. Terminlar bu xususiyatini faqat matn qurshovida, boshqa so‘zlar bilan munosabatida namoyon qila oladi. Shu sababli so‘zlar kabi qishloq xo‘jaligi terminlarining ham ma‘naviy xususiyatlarini matn qurshovida aniqlash maqsadga muvofiqligini ko‘rsatadi.

Troplar – badiiy nutqning asosiy obrazli vositalaridan biri sifatida tilga estetik yuklama, ko‘p qatlamli ma‘no va obrazli ifoda kuchi baxsh etadi. O‘zbek adabiy tilida turli sohalarga oid terminlar, xususan, qishloq xo‘jaligi terminlarining badiiy matnlarda troplik ma‘noga ega bo‘lib ishlatilishi kuzatiladi. Ushbu terminlar orqali xalqning dunyoqarashi, mehnat madaniyati, tabiat bilan munosabati badiiy obrazlar orqali ifodalanadi. Qishloq xo‘jaligi terminlari asosida yasalgan troplar (ya‘ni, badiiy ifoda vositalari — metafora, metonimiya, synecdoxa, allegoriya, hiperbola, litota va boshqalar) adabiyotda, publitsistikada va hatto

kundalik so'zlashuvda ko'p qo'llanadi. Quyida shunday troplarning ba'zilarini ko'rib chiqamiz:

Qishloq xo'jaligi terminlari – «ekish», «urug'», «hosil», «yer», «dalachi», «sug'orish», «yantoq», «qorako'l», «jomador», «o'roq», «dehqon» kabi so'zlar – ma'lum soha doirasidagi aniq leksik birliklardir. Biroq adabiy matnlarda bu so'zlar ko'pincha ko'chma ma'noda, tropik vosita sifatida ishlatiladi. Bunday hollarda ular shunchaki termin bo'lishdan chiqib, estetik, emotsional va obrazli yuklama kasb etadi.

Metafora – bir ob'ektdan ikkinchisiga semantik o'xshashlik asosida ko'chirish. Masalan: «*Yuragimda alam urug'i qadaganman*». Bu yerda «urug'» so'zi asl terminologik ma'nosidan chekinib, metaforik vositaga aylanadi: alamning yurakka ekilishi orqali ichki ruhiy kechinma tasvirlanadi.

Yoki: «*Umid hosili pishmay, yozgi shamolga uchdi*».

Bu misolda «hosil» so'zi ramziy ma'no kasb etib, inson orzularining amalga oshmasligi tasvirlanadi.

Qishloq xo'jaligiga oid terminlar asosida boshqa narsalarni ifodalash:

“Hayot ekini” – inson umrining boshi, tug'ilishi.

“Ishonch urug'ini sepmoq” – ishonch uyg'otmoq.

“Hosilsiz yerga gap sepma” – foydasiz odamga nasihat qilma.

“Mehnat dalasida pishgan don” – og'ir mehnat evaziga erishilgan natija.

Metonimiya – sabab o'rniga oqibat yoki aloqador ob'ektlar o'rnini bosish asosida yuzaga chiqadi. Masalan: «*Yantoq bosgan yuragimda muhabbatga joy qolmadi*».

«Yantoq» bu yerda bevosita beg'amlik, sovuqlik yoki mehrsizlik ramzi sifatida ishlatilmoqda. Bu esa metonimik aloqadorlik vositasi hisoblanadi. Bir so'z o'rniga unga yaqin bo'lgan boshqa tushunchani qo'llash:

Sahro qudrati bug'doyda” – yer emas, balki hosil orqali ifodalanmoqda.

“Qo'l ostida belkurak” – mehnatga shay odam (belkurak – ish quroli orqali ifoda).

Sinekdoxa – butun o'rniga qism yoki qism o'rniga butun qo'llaniladi.

Masalan: «*Dehqon teri bilan suvlanar dala*».

Bu yerda «dehqon» bir shaxs emas, balki butun bir ijtimoiy qatlamni anglatadi.

Abdulla Qodiriy, Oybek, Erkin Vohidov, Abdulla Oripov kabi adiblar asarlarida bunday troplar ko'plab uchraydi.

Masalan, Abdulla Oripov quyidagi satrlar orqali xalqning mehnat bilan bog'liq hayotini ramziy obrazlarda ifodalagan:

«*Hosil bo'lsa, yurakda umid nish urar,*

O'roq kelsa, yurakda bardam so'z yurar».

Bu yerda «hosil», «o'roq» kabi so'zlar nafaqat konkret mehnat jarayonini, balki inson hayotining ma'naviy bosqichlarini ham anglatadi.

Butun o'rniga bir qismi yoki aksincha:

“Bir don bug‘doy – ming umid” – bug‘doy dondan butun hosil nazarda tutilgan.

“Qo‘lingda urib ketgan changi” – oddiy yer, ammo katta ma‘no yuklangan.

4. Allegoriya (ramziy obraz)

Qishloq xo‘jalik ob‘ektlari orqali umumiy tushunchalarni ifodalash:

Don – baraka, to‘kinlik ramzi.

Yer – ona, hayot manbai.

Chanoq ochilsa, haqiqat ko‘rinadi – paxta misolida ichki mazmun ochiladi.

5. Bo‘rttirma

“Hosil tog‘dek uyildi” – juda katta hosil.

“Mehnatdan yer larzaga keldi” – mehnatning kuchli ta‘siri.

6. Kamaytirish

“Ozgina don bilan qishdan chiqdik” – qiyin sharoitda yashash.

Misollar:

“Yerga muhabbat urug‘ini sochgan dehqon” – fidokor inson.

“Hayot aravasini sudrayapti” – og‘ir hayotni boshdan kechirmoqda.

“Siyosat ariqchasi o‘zgarib qoldi” – yo‘nalish o‘zgardi.

Aytish joizki, qishloq xo‘jaligi terminlari asosida yaratilgan troplar o‘zbek badiiy tilining obrazlilik imkoniyatlarini kengaytiradi. Ular orqali xalq ruhiyati, mehnatga bo‘lgan munosabat, tabiiy hayot ritmlari badiiy ifodaga ko‘chadi. Troplarning bunday qo‘llanilishi lingvopoetik tahlil nuqtai nazaridan ham ilmiy izlanishlar uchun katta manba hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. G‘afur G‘ulom. “Adabiyot nazariyasi asoslari”. Toshkent, 1978.
2. Mamarasulov O. “Troplar va ularning turlari”, O‘zRFA Nashriyoti, 2011.
3. Oripov A. “Saylanma”. Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi NMIU, 2010.
4. Norqulov B. “Adabiy til va badiiy ifoda”, Toshkent, 2002.
5. Sh A. U. The main approaches to the formation of the control action in younger schoolchildren in the process of teaching mathematics //INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 8.036. – 2022. – T. 11. – №. 11. – C. 142-150.
6. Абдурахмонов У. Ш. О ПОСТАНОВКЕ И ИССЛЕДОВАНИЮ ОДНОЙ КРАЕВОЙ ЗАДАЧИ ДЛЯ УРАВНЕНИЯ ТРЕТЬЕГО ПОРЯДКА ПАРАБОЛО-ГИПЕРБОЛИЧЕСКОГО ТИПА В ТРЕУГОЛЬНОЙ ОБЛАСТИ С ТРЕМЯ ЛИНИЯМИ ИЗМЕНЕНИЯ ТИПА //E Conference Zone. – 2022. – C. 118-121.

7. Abdurahmonov U. FUNKSIYA HOSILASI GEOMETRIK VA MEKANIK MA'NOLARI //Журнал интегрированного образования и исследований. – 2022. – Т. 1. – №. 6. – С. 135-138.
8. Абдурахмонов У. Ш. О КРАЕВОЙ ЗАДАЧЕ ДЛЯ УРАВНЕНИЯ ТРЕТЬЕГО ПОРЯДКА ПАРАБОЛО-ГИПЕРБОЛИЧЕСКОГО ТИПА В ТРЕУГОЛЬНОЙ ОБЛАСТИ. – 2022.
9. Abdurahmonov U. EKSTREMAL MASALALARNI YECHISHDA TENGSIZLIKLAR USULIDAN FOYDALANISH //Eurasian Journal of Academic Research. – 2022. – Т. 2. – №. 12. – С. 1239-1242.
10. Abduraxmonov U. S., No'monova D. UMUMTA'LIM MAKTABLARI MATEMATIKA DARSLARIDA ZAMONAVIY DIDAKTIK VOSITALARINING QO'LLANILISHI //Новости образования: исследование в XXI веке. – 2023. – Т. 1. – №. 9. – С. 160-165.
11. Abdurahmanov U. S. Application of Modern Information Technologies in Teaching Mathematics in General Education Schools //INTERNATIONAL JOURNAL OF INCLUSIVE AND SUSTAINABLE EDUCATION. – 2023. – Т. 2. – №. 3. – С. 20-24.
12. Sh A. U., Umarjonova S. A. TA'LIMNI BAHOLASHDA INNOVATSION YONDASHUV. PIRLS BAHOLASH DASTURI //University Research Base. – 2024. – С. 95-96.
13. Abduraxmonov U. UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA O'QUVCHILARNING MATEMATIKAGA KOGNITIV QIZIQISHLARINI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYASI //University Research Base. – 2024. – С. 93-94.
14. Abduraxmonov U., Musayeva S. BOSHLANG 'ICH TA'LIMDA INNOVATSION JARAYONNING PEDAGOGIK ASOSLARI //University Research Base. – 2024. – С. 91-92.
15. Abduraxmonov U., Temirova M. BOSHLANG 'ICH TA'LIMDA INTEGRATSIYA. O'QUVCHINI MUSTAQIL FIKRLASHGA YO 'NALTIRISHDA INTEGRATSIYALASHGAN TA'LIMNING ROLI //University Research Base. – 2024. – С. 87-88.
16. Sh A. U., Valijonova Z. A. BOSHLANG 'ICH TA'LIMDA INNOVATSION YONDASHUV //University Research Base. – 2024. – С. 89-90.
17. Umidjon A. CONDITIONS FOR THE FORMATION OF STUDENTS'COGNITIVE INTERESTS //JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY BULLETIN. – 2023. – Т. 6. – №. 5. – С. 357-362.
18. Абдурахманов У. АКТИВИЗАЦИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОГО ИНТЕРЕСА УЧАЩИХСЯ К МАТЕМАТИКЕ В СРЕДНЕЙ ШКОЛЕ.

19. Umidjon A., Oghiloy M. SCIENTIFIC AND THEORETICAL BASES OF ORGANIZING EXTRACURRICULAR ACTIVITIES //PEDAGOGICAL SCIENCES AND TEACHING METHODS. – 2023. – C. 341.
20. Abduraxmonov U. UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA O'QUVCHILARNING MATEMATIKAGA KOGNITIV QIZIQISHLARINI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYASI //University Research Base. – 2024. – C. 93-94.
21. Shoqosim o'g'li A. U. et al. Technologies For Improving The Quality Of Educational Results Of Schoolchildren By Developing A Personalized Model Of Teaching Mathematics Through Interactive Stories //Journal of Positive School Psychology. – 2022. – T. 6. – №. 11. – C. 1354-1365.
22. Shoqosim o'g'li A. U. UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA MATEMATIKA FANINI O'QITISHDA MODELLASHTIRISH METODLARI VA ULARNING KLASSIFIKATSIYASI //ILM SARCHASHMALARI. – C. 104.